

2016-02-26

Karin Sandwall
Föreståndare
Nationellt centrum för svenska som andraspråk

Utbildningsdepartementet

Yttrande över delbetänkande SOU 2016:12, *Ökade möjligheter till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål*

Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) lämnar här som remissinstans följande synpunkter och kommentarer till ovanstående delbetänkande (dnr U2016/00604/GV).

Sammanfattning

NC instämmer i utredningens förslag att uppgifter som avser modersmålsundervisning eller studiehandledning på modersmål ska få överlämnas på entreprenad som komplement när möjligheten att bedriva verksamheten inom huvudmannens egen organisation saknas. NC betonar dock att fjärrundervisning enbart bör kunna ske på entreprenad mellan skolhuvudmän som har erfarenhet och rutiner för myndighetsutövning. NC vill dock betona vikten av huvudmannens ansvar för kompetensutveckling samt rektors ansvar för att skapa möjligheter för samarbete mellan klasslärare, ämneslärare samt modersmålslärare eller annan person som bedriver studiehandledning på modersmål.

NC instämmer även i utredningens förslag att det i nuläget inte går att ta ställning till om det ska bli tillåtet med fjärrundervisning på entreprenad för svenska som andraspråk. NC hävdar dock att ämnet svenska som andraspråk är ett synnerligen olämpligt ämne att välja för att undersöka och studera fjärrundervisningens effekter på utbildningens kvalitet och elevernas kunskapsutveckling. NC välkomnar därför den fortsatta utredningen av regelverket för svenska som andraspråk och för vad som bör gälla för andra skolämnen. En gedigen analys av konsekvenserna är nödvändig.

Förslag för modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål

Konsekvenser för lärarna och konsekvenser för eleverna

NC vill poängtera vikten av kompetensutveckling för all den personal (inklusive lärare) som är involverade i fjärrundervisning och närundervisning. När det gäller undervisning av nyanlända elever är behovet av kompetensutveckling stort och i kombination med undervisningsformen fjärrundervisning blir kompetensutvecklingsbehovet ännu större eftersom undervisningsformen är ny för många. NC anser att utredningen i sitt fortsatta arbete

Nationellt centrum för svenska som andraspråk

bör understryka huvudmannens ansvar att säkerställa att personalen vid skolenheterna ges möjligheter till kompetensutveckling. Att samtlig personal har nödvändiga insikter i de föreskrifter som gäller för skolväsendet¹ samt rektors ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter² anser NC vara avgörande. NC menar att delbetänkandet inte i tillräcklig omfattning redogör för vilka konsekvenser avsaknaden av detta kan få på utbildningens kvalitet och elevernas kunskapsutveckling och lärande.

Konsekvenserna för de klasslärare och ämneslärare som ska samarbeta med personer som ska bedriva studiehandledning på modersmål via fjärr- eller närundervisning är viktiga att ta hänsyn till. Då det för effektiv studiehandledning är avgörande att syftet med studiehandledningen är tydligt samt att studiehandledaren känner till hur undervisningen i ämnet är upplagd och vilket innehåll som ska bearbetas, är det av yttersta vikt att tid och förutsättningar för samarbete ges. Hur nära samarbetet blir beror enligt Skolverket³ ofta på hur mycket studiehandledaren befinner sig på skolan. Vid fjärrundervisning och närundervisning finns därför stora risker att det för kvaliteten helt avgörande samarbetet försvåras ännu mer än vad som är fallet i dag. En konsekvens av detta kan bli att möjligheterna att använda elevens modersmål som ett redskap i kunskapsutvecklingen i olika ämnen försvåras, vilket kan få allvarliga konsekvenser för elevernas utbildning.

För att ge förutsättningar för en god undervisningskvalitet anser NC dessutom att den handledare, som under fjärrundervisningen är närvarande i den eller de lokaler där eleverna finns, ska ha en tydlig uppdrags- och kompetensbeskrivning.

Höga krav måste ställas på utföraren av fjärrundervisning eftersom alla elever ska få stöd och stimulans för att utvecklas så långt som möjligt. Studiehandledning på modersmålet är en insats inom ramen för särskilt stöd och kan innebära att ett åtgärdsprogram ska utarbetas. NC anser därför att fjärrundervisning enbart bör kunna ske på entreprenad mellan skolhuvudmän som har erfarenhet och rutiner för denna form av myndighetsutövning.

¹ 2 kap. 34 § skollagen.

² Lgr11 avsnitt 2.8, Lgrsär11 avsnitt 2.8, Lspec11 avsnitt 2.8, Lsam11 avsnitt 2.8, Lgy11 avsnitt 2.6 och Lgysär13 avsnitt 2.6.

³ Skolverket (2015) Studiehandledning på modersmålet - att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever. Stödmaterial

Förslag för svenska som andraspråk

Försiktighetsprincip bör råda

NC värdesätter utredningens inställning att en försiktighetsprincip bör råda då en sådan inriktning för det fortsatta arbetet möjliggör hänsynstagande till forskning och beprövad erfarenhet rörande flerspråkiga elevers lärande. NC resonerar i det följande kring några frågor som kan vara till nytta inför det fortsatta utredningsarbetet:

Hur påverkas undervisningens kvalitet via fjärrundervisning när lärare och elev inte har ett gemensamt språk att kommunicera på?

Både för lärare och elev är möjligheter att göra sig förstådd naturligtvis avgörande för lärandet. Undervisning av nyanlända elever innebär dock oftast att lärare och elev inte har ett gemensamt språk och att undervisningen sker på ett språk eleven ännu inte behärskar. Att lärare och elev befinner sig i samma rum underlättar för kommunikation, meningsskapande och förståelse eftersom icke-verbala kommunikation i form av kroppsspråk som stöd för att läsa av varandras uttryck och reaktioner är möjlig. Läraren behöver också ständigt, i stunden, kunna förtydliga ord, begrepp och budskap genom att peka och hänvisa till olika bilder eller annat förtydligande material som finns i rummet, alternativt rita och förklara så eleverna förstår.

Fjärrundervisning innebär avsevärt färre möjligheter för lärare att använda icke-verbala och konkreta resurser. Ämnet svenska som andraspråk är därför synnerligen olämpligt att använda för att undersöka och utvärdera om undervisningsformen fjärrundervisning är positiv eller negativ för eleverna. Det finns en risk att en försöksverksamhet med fjärrundervisning för detta ämne ger huvudsakligen negativa, och eventuellt missvisande, konsekvenser för andra ämnen. NC föreslår därför att man utvärderar fjärrundervisningsformen i ett ämne och i undervisningssituationer där lärare och elev har ett gemensamt språk att kommunicera på.

Hur används lärarens kompetens mest effektivt?

Bristen på lärare i svenska som andraspråk är stor och lärare i svenska som andraspråk har inga svårigheter att fylla ut sina tjänster. Detta väcker frågan hur vi använder dessa lärares kompetens på det mest effektiva sättet. NC menar att det finns god anledning att starkt ifrågasätta om undervisning av ett fåtal elever via fjärrundervisning kan ge lika stor effekt som att undervisa fler elever inom ordinarie undervisning. Detta gäller naturligtvis särskilt när man beaktar risken att fjärrundervisningens kvalitet inte håller samma mått som ordinarie undervisning där lärare och elev befinner sig i samma lokal (jfr fg avsnitt).

De få lärare i svenska som andraspråk som svensk skola har tillgång till måste användas på ett sätt som forskning och beprövad erfarenhet vet ger effekt på elevernas språk- och

kunskapsutveckling. Även detta är alltså en anledning att NC föreslår att fjärrundervisningens effekter undersöks genom fjärrundervisning i ett annat ämne än just svenska som andraspråk

Hur påverkas möjligheterna för ämnesövergripande undervisning och samarbete mellan olika lärare?

Svenska som andraspråk är ett omfattande ämne med en egen kurs- och ämnesplan men undervisningen i svenska som andraspråk är inte avskild undervisningen i skolans andra ämnen. Språk och lärande är nära förknippade⁴ vilket innebär att eleverna behöver få undervisning som är språk- och kunskapsutvecklande i alla ämnen.

Alla lärare ska organisera och genomföra arbetet så att eleven får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling samt ges möjlighet att arbeta ämnesövergripande⁵. Om undervisningen i svenska som andraspråk sker via fjärrundervisning av en lärare som inte har möjlighet till ämnesövergripande arbete eller samarbete med undervisande lärare i andra ämnen eleven finns stora risker att elevernas språkutveckling i *alla* ämnen, inte enbart i svenska som andraspråk, påverkas negativt.

Hur samspelar undervisningsformen fjärrundervisning med de teorier för lärande som undervisningen ska grundas på?

Inom det sociokulturella perspektivet på språk och lärande – det forskningsperspektiv på andraspråksutveckling som undervisning huvudsakligen utgår från i dagsläget – anses att språkutveckling och lärande går hand i hand och att lärande sker när vi är språkligt aktiva i olika sociala situationer. Interaktion är alltså avgörande för lärande och språkutveckling. För elever som ska lära sig ett nytt språk och samtidigt utveckla nya kunskaper i skolans ämnen på det nya språket är det av yttersta vikt att man får använda språket på olika sätt och i olika sammanhang. Som vi diskuterat ovan, finns goda skäl att anta att interaktionen mellan elever och mellan lärare och elev försvåras genom undervisningsformen fjärrundervisning. Även utifrån ett vetenskapligt grundat perspektiv kan man alltså anse att en utvärdering av fjärrundervisningens effekter bör ske i andra undervisningssituationer än med nyanlända elever eller elever som lär på sitt andraspråk.

⁴ Lgr11, kap 1

⁵ Lgr11, avsnitt 2.2, Lgy11, avsnitt 2.1

Avslutande ord

Avslutningsvis vill NC påpeka att fjärrundervisning på entreprenad i ämnet svenska som andraspråk inte är lösningen på det underliggande problemet, nämligen den mycket stora bristen på behöriga lärare i svenska som andraspråk i hela det svenska skolsystemet.

Avgörande för en långsiktig, högkvalitativ och likvärdig utbildning för nyanlända elever och för andra elever som lär på sitt andraspråk är att lärarförsörjningen av lärare i svenska som andraspråk säkras. En plan för detta borde utformas innan vi undersöker hur eleverna ska få tillgång till undervisning av dessa lärare.

För framtagandet av detta remissvar svarar huvudsakligen medarbetaren Anna Kaya med bistånd av Monica Lindvall och undertecknad.

Stockholm 2016-02-26

Karin Sandwall, föreståndare